

ATATÜRK'ÜN BİLİNMEYEN BİR MEKTUBU

Yrd.Doç.Dr.Abdullah İLGAZİ*

Mustafa Kemal Atatürk, gerek Kurtuluş Savaşı sırasında gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çok sayıda yurt gezisine çıkmış ve büyük önem verdiği bu gezileri yaşamı boyunca sürdürmüştür¹. Amaçları ve gerçekleştikleri tarihler dikkate alındığında bu geziler genel olarak Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemi gezileri olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi içinde önemli bir yere sahip olan bu gezilerin ciddi bir şekilde araştırılması ve incelenmesi; ortaya çıkacak sonuçların ilgililerin bilgisine sunulması gerekmektedir.

1923'ten önce ya da diğer bir ifadeyle Kurtuluş Savaşı sırasında yapılan gezilerin amacı, bir yandan Türk halkını yaşanan büyük sıkıntılardan ve karanlık gelecekte haberdar etmek; diğer yandan yapılması gerekenler konusunda gerekli tedbirleri alarak, onları verilecek olan zor ama onurlu ulusal mücadeleye hazırlamak olarak özetlenebilir. 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan, bir süre sonra sivil nitelikli olarak devam eden ve etkileri bakımından bütün Anadolu'yu içine alan bu geziler, O'nun Samsun'a çıkışı ya da gönderilişini sağlayan resmi görevinin tamamen dışında kalmış ve çok önceleri zihninde tasarladığı bir sistemi adım adım gerçekleştirmeye yönelmiştir.² Atatürk'ün bu konuyla ilgili sözleri aşağıdaki şekildedir:

“...Bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk gününde açıklamak ve söylemek elbette yerinde olmazdı. Uygulamayı bir takım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Ancak dokuz yılda yaptıklarımız bir mantık dizisiyle

* Gazi Osman Paşa Ün.Fen Edebiyat Fak. Tarih Böl.

¹ Bkz. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ank.1975; N.Onat, *Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, İst.1984.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt:I, Ank.1989, s.19.

düşünülrse, ilk günden bugüne dek izlediğimiz genel gidişin, ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği amaçtan hiç ayrılmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.”³

1923'ten sonra başlayan, yaşamı boyunca devam eden ve devlet başkanı sıfatıyla gerçekleştirdiği gezilerin amacı ise, büyük sıkıntılar sonucu kurulan Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir an önce kurumlaşmasını tamamlayarak, çağdaşlaşma yolunda hızla ilerlemesini sağlamaktır. Halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit ederek görüş alışverişinde bulunmak ve yapacağı devrimlerin altyapısını oluşturarak benimsenmesini hızlandırmak bu gezilerin öne çıkan en önemli yönleridir. Atatürk ilke ve inkılaplarının bütün dünyada hayretle karşılanacak kadar kısa bir sürede benimsenmesi ve uygulanmasının temelinde bu yatmaktadır. Büyük önder Atatürk'ün bu yönünün de mutlaka araştırılması ve elde edilen sonuçların dikkate alınması gerekmektedir.

Bu yazıda, örnek devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt gezilerinin birinde yaptığı inceleme ve denetimler sırasında karşılaştığı önemli bir sorunu çözmek için ortaya koyduğu tutum ve konuyla ilgili yazmış olduğu bir mektup üzerinde duracağız. 1924 yılı sonbaharında gerçekleşen ve Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan bir yurt gezisinde yazılan bu mektup, O'nun üstün devlet adamı özelliğini ortaya koymak bakımından önemlidir. 24 Eylül 1924 tarihinde Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya hitaben yazılan mektup, yeni harflerle ve sadeleştirilmemiş haliyle aynen şöyledir:⁴

Tokat

26/27 Eylül 1340

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine

Tokat'da bulunduğum bir gün zarfında hükümetin bütün şubât idaresi bilhassa muhacirîn işleri ile yakından meşgul oldum. Burada muhacirîn vaziyeti şöyledir.

Muhacirlere henüz arazi verilmediğinden şikayet ettiler. Vali Bey arazi verildiğini fakat henüz verilen arazinin tahdit olunmadığını, fakat başlandığını söylüyor. Kendi fikrine henüz hane gösterilmemiş muhacirler de

³ Aynı eser; Cilt:1, s.21.

⁴ Mektubun orjinal metni için bkz.EK:1.

vardır. Ve bilhassa vilayetin kazalarında mesleksizlik yüzünden tehdüd eden ahvalin daha feci olduğu oradan gelen muhacirler tarafından söylenmektedir. Ermeni emvali metruke bağlarının yerliler ve memurin elinde bulunmasından da şikayet olundu. Buradaki iskan müdürünün raporlarına itimaden yapılan muamelatın baştan nihayetine kadar şayanı itimad olmadığına hüküm olunabilir. Ankara'da Vekaletin umum muamelatını dinlediğim zaman çok memnun olmuştum. Meşhüdatım katiyen bunu tekzib edecek mahiyettedir. Bunlardan fazla Tokad İskan Müdürü'nün gözleri heman görmez, elleri titrek bir ihtiyar mütekaiddir. Adem-i vücudu vücudundan enfadır. Hiç olmazsa muhacirlerin ahvaliyle alâkadar olacak, kazaları dolaşacak faal bir iskan müdürüyetine acilen ihtiyaç vardır. Fakat bu memur bir iki güne kadar gelip işe başlamalıdır. Samsun mıntika müdürünün faal bir zat olduğu söyleniyor. Bizzat bu müdürün buraya gelip kazaları dolaşarak ifay-ı vazife etmesini emir buyurmanızı rica ederim. Müdür muavini Osman Bey müdüre vekaâlet edebilir. Bana verilen şikâyet istidalarını kaffesini gelecek olan müdür tarafından tedkik olunmak üzere burada Vali Bey'e bıraktım. İskan Vekâleti bütçesinde bu havaliye gönderilen muhacirinin iskanına kafi para yok mudur. İskan-ı muhacirin meselesinin Başvekil tarafından tedvir ve bütün heyet-i vekile alakadar olmak lazım gelirken, koskoca kadrolu bir vekalet yapmış olmaktadır hata vahimen meydandadır. Bu nokta-i nazardan bütün muhacirin vaziyeti şimdiden tedkik buyrulursa meclisin içtimainda ilk teklif bu vekaletin kadrosunun lağvı olacaktır.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ait ve Tokat'ta kaleme alınan bu mektup, O'nun ülke sorunlarıyla çok yakından ilgilendiğini ortaya koyan önemli bir belgedir. İlk defa yayımladığımız bu belge, Atatürk'ün Cumhuriyet dönemi yurt gezilerinin amaçlarını ortaya koymak bakımından da dikkat çekicidir. Bu belgeden de açıkça anlaşıldığına göre; O, sadece ülke sorunlarını tespit etmekle kalmakta, aynı zamanda sorunların çözümü için de somut öneriler ortaya koymaktadır. Bu, Atatürk'ün devlet adamlığı bakımından ne kadar üstün niteliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Kurtuluş savaşı ve sonraki dönem, O'nun devlet adamlığı özelliklerinin

⁵ Cumhuriyet Arş., Başbakanlık Özel Kalem Evrakı, K.No:40, D.No:237, B.No:17.

bütün yönleriyle ortaya çıktığı dönemlerdir.⁶ Büyük ve zor savaşın başarıyla sonuçlanması, barış görüşmelerinin tamamlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan devrimlerin akla durgunluk verecek bir hızda gerçekleşmiş olmasına kadar her aşama, Büyük Atatürk'ün örnek devlet adamlığının çarpıcı örnekleriyle doludur.⁷

Başvekil İsmet Paşa, Atatürk'ün 24 Eylül 1924'te Tokat'ta kaleme aldığı ve Başvekalet'e hitaben yazdığı bu mektuba 4 gün sonra yanıt vermiş ve tespit edilen sorunların O'nun isteği doğrultusunda çözüme kavuşturulduğunu açık bir dille ifade etmiştir. Söz konusu mektubun yeni harflere çevrilmiş metni aşağıda verilmiştir.⁸

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

C.26/27 Eylül 340. İmar Vekili'nin Samsun, Tokat ve Amasya havalisindeki teftişatı esnasında vâki olan meşhûdâtı üzerine basit şekilde köylü haneleri inşaası karargir olarak tarzı inşanın alakadar memurin-i mahalliye ile bi'l-istişare tesbit ve Samsun mıntıka müdürü ile Amasya ve Tokat Valilerine ve İskan Müdürlerine şifahen tebliğ edildiği ve lazım gelen havale ve nakdin de gönderildiği, aczi görülen Tokat müdürünün azlolunarak yerine diğerinin tayin edilmiş bulunduğu arz olunur. 28 Eylül 1340⁹

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Başbakan İsmet Paşa arasındaki bu karşılıklı mektuplaşma, devlet kurumları arasındaki uyumu ve devlet adamı olmanın gerektirdiği duyarlılığı ortaya koymak bakımından önemlidir. Atatürk döneminde çok kısa bir zamanda büyük atılımların gerçekleştirilmiş olmasının nedenlerinden birisi de bu olsa gerek.

⁶ M.Balçoğlu, "Atatürk'te Devlet Adamlığı Duyarlılığı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:XII, Sayı:35, s.595.

⁷ Bu konuda bkz:Niyazi Ahmet Banoğlu, Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, İst.1955; Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt:I-II, Ankara 1966; F.Rıfki Atay, Çankaya, İstanbul 1984.

⁸ Mektubun orijinal metni için bkz.EK:2.

⁹ Aynı Arş., Aynı Yer, B.No:18.

EK-1 a

DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

تورکيه جمهوريتي

باسمه وکالت
قلم مخصوص مدیریتی
شماره

باسمه وکالت
قلم مخصوص مدیریتی

توقان
۹۹
۹۹
۹۹

توقانده بولونمیش بیر کونلوق کھوتک ننده شیفته اریسی باشنده لاجیه
ایریمه باقنده شفق اولم . بوراره لاجیه رفیع تویده . راجوره
هنوز واضح ویرلمیسه شیفته اینجه وکی بک ارضه ویرلمیسه قضا هنوز ویرمه
ایشیک خدیج اولمیشی قضا باشلامیشی سخیله لاجیه کندی قیزی هنوز خانه
کوشنطه صبر لاجوره وارده وارده باشنده قضا ایشیک کندی بوزنده
قصد نده اهللده و هاضم اولدین اورده صبر لاجوره قیضه سوریه کده در
ایشیک امول متروکه باشتمک بریدر و کوریم اللهه بولمیشده ده کلیت
اولونده بوراره کل اعطاه مدیرینده ایورارنده ائتقاد باشنده سلاطین
باشندن زانینده قدرت باشم ائتقاد اولمیشده قلم اولونمیشده الله ده وکالت
عقل سلاطین دیکله دیکم زمام حود کون اولمیشده شورتیم قیضه بون
قیضه نده صبر لاجوره بونورده قیضه توقانده اعطاه مدیرین کورار
هنوز کورمن ادری نیره در برایشه نیشلمیسه خدمت وجود و هنوز
القیقه - ایچ ایشیک لاجوره اهللده عدوته در اولموشه قضا ایشیک

جواباً یازیلدیجی اورانه ۱ جواب ازلدیجی محرراتک تاریخ ونومروسونک دریمی دجا اولور.

EK-1 b

تورکيه جمهوريتی

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

باسمہ وکالت
الم مخصوص مدبری
شماره

بھادو علی احمد صاحب
 کو لاہور میں ایک خط لکھا گیا ہے جس میں
 برائے قون قہر کا خط لکھا گیا ہے۔ اس میں
 قات اور دیگر چیزیں لکھی ہیں۔ اس میں
 ایضاً خط لکھا گیا ہے کہ اس میں
 کیا چیزیں لکھی ہیں۔ اس میں
 اور یہ لکھا گیا ہے کہ اس میں
 کوئی چیز لکھی نہیں ہے۔ اس میں
 باقیہ خط لکھا گیا ہے کہ اس میں
 کوئی چیز لکھی نہیں ہے۔ اس میں
 اور یہ لکھا گیا ہے کہ اس میں
 کوئی چیز لکھی نہیں ہے۔ اس میں
 اور یہ لکھا گیا ہے کہ اس میں
 کوئی چیز لکھی نہیں ہے۔ اس میں

جواباً یاغلیجی اوراتہ ۱ جواب ارادین عورتات تاریخ ونومرو سنک درجی رجا اولور

EK-2

RESULAYI VE KEMAL KÖRÜKÇÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B1

توزکيه جمهوريتي

باسمہ رات
الم مخصوص مدبرین
مدد

بِسْمِ جِهَادِ قَانِي مَعْنِي كَالِ بَاتِ مَعْنِي

۱۲

ع. ۱۲ التواضع اجماعاً و كينت حاسون اوفاد راجع هوليتي
تفتياني اتانسته واقعا اريو سوادا اونه بين بيبي تفتده كوين
قانه لري اتانست قازيني اوله رنه طنه اتانسا علاقه دار قاصريه عي
ابيه يوستانه تيبه ر حاسون تفتده صريده اجاسه و توفاد
والدينه والخاصه صير رنه سقا حقا بينه ايريكه ولاه سطر حواله
رفقده كوندر لري و عجزى كور يسه توفاد صير بلا غل اركه رنه
بسم و كينت تيبه اسليه بوزينو ~~تفتده حله كذا~~

عاس

۱۲

تاريخ ۱۲ / ۱۲ / ۱۲

جواباً بلزله حق اوداه ، جواب اولدي مي حدراتك تاريخ ونوموسنك دويمي دنجا اولور .

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu büyük önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerek Kurtuluş Savaşı gerekse Cumhuriyet kurulduktan sonra bir çok defa yurt gezilerine çıkmış ve önemli hizmetlerde bulunmuştur. Amaçları ve gerçekleştikleri tarihlerine göre bu geziler iki başlık altında incelenebilir.

Kurtuluş Savaş yıllarında gerçekleştirilen gezilerin amacı, Türk ulusunu içinde bulunduğu kötü durumdan haberdar etmek ve kurtuluş çarelerini ortaya koyarak gerekli olan ulusal direnişi bir an önce örgütlemektir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra gerçekleştirilen gezilerin amacı ise, kurduğu yeni cumhuriyetin işleyişini görmek, bire bir görüşmelerde bulunarak ülkenin ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve devrimlerin bir an önce benimsenmesini sağlayarak çağdaşlaşma sürecini hızlandırmak olarak özetlenebilir.

Bu yazıda, örnek devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün bir yurt gezisinde yaptığı inceleme ve denetlemeler sonunda Ankara'da Başvekil İsmet Paşa'ya göndermiş olduğu bir mektubu ele alacağız. İlk defa yayımlanacak bu mektup ve İsmet Paşa'nın bu mektuba verdiği yanıt, Atatürk'ün örnek devlet adamlığını ve kurumlar arası uyumu ortaya koymak bakımından önemli belgelerdir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Cumhuriyet, Yurt, Gezi, Mektup, Başvekil, İsmet, Kurtuluş.

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, the great leader, visited some parts of the country many times both during the war of independence and after the foundation of the Republic, performing important services. These travels can be studied in two sections.

The aim of Atatürk's travels during the war of Independence was to inform the Turkish Nation about the dramatic conditions in which the nation is and organise the national resistance required by explaining the ways of salvation.

The aim of Mustafa Kemal Atatürk's travels after the foundation of the Republic can be summarized as follows: To see how the Republic he founded operates; to meet the people in these places and find out what the needs are; to accelerate the process of being contemporary by having the reforms he introduced be adopted at once.

In this article, we will study a letter, which was written by Atatürk after examining and supervising during one of his travels in the country. This letter was sent to İsmet Paşa, the Prime Minister in Ankara. This letter which will be published for the first time and the letter written by İsmet Pasha as an answer are important documents in terms of revealing how an example for statesmen Atatürk presents and the harmony between the institutions.

Key Words: Atatürk, Independence, Republic, Travels, Letter, Minister, İsmet, Republic.